

การศึกษาแนวทาง การสอนดนตรีด้านจังหวะ เพื่อพัฒนาผู้เรียน

Studying of the Principle and Concept of
Instruction of Rhythmic Music

รพีพล หล้าวงษา^[1]

Rapeepol Lawongsa

พรพรรณ แก่นอำพรพันธ์^[2]

Pornpan Kaenampornpan

ศิริพงษ์ เพียศิริ^[3]

Siribhong Bhiasiri

บทคัดย่อ

ในการศึกษาถึงแนวทางการสอนดนตรีด้านจังหวะเพื่อพัฒนาผู้เรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาถึงหลักการและแนวคิดทางการสอนดนตรีด้านจังหวะ 2) เพื่อนำเสนอแนวทางการสอนดนตรีด้านจังหวะเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน การศึกษาครั้งนี้แบ่งเนื้อหาได้ ออกเป็น 2 ส่วนด้วยกันได้ 1) ทฤษฎีดนตรี หรือความรู้ทางดนตรีที่ใช้ในการเรียนการสอนดนตรีด้านจังหวะ 2) การปฏิบัติดนตรี หรือทักษะทางดนตรีด้านจังหวะ ผลการศึกษาพบว่า 1) การสอนดนตรีในเรื่องจังหวะ ต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถในด้านความรู้ และทักษะทางดนตรีอันเป็นพื้นฐาน 2) การพัฒนาผู้เรียน แบ่งได้ 2 เรื่องดังนี้ 1) ทฤษฎีดนตรี ได้แก่ จังหวะ (Beat) ลักษณะจังหวะ (Rhythm) สัญลักษณ์ทางดนตรี (Note symbols) ค่าตัวโน้ต (Note value) และ

[1] นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

[3] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

เครื่องหมายประจำจังหวะ (Time signature) 2) การปฏิบัติดนตรี ได้แก่ การจดลักษณะจังหวะ (Rhythmic dictation) การอ่านโน้ตทันควัน (Sight reading) และการฝึกโสตประสาท (Ear training)

คำสำคัญ: ดนตรีศึกษา, การสอนดนตรี, จังหวะทางดนตรี

ABSTRACT

The study of the principle and concept of instruction of rhythmic music aimed: to learn the principle and concept of rhythmic music instruction, and introduce the instruction approach of rhythmic music in applications of learner's development. This study comprised two parts of lessons: music theory (music knowledge in the rhythmic music instruction); and music performance (rhythm skills). The result unveiled: 1) in the instruction of rhythmic music, it is requisite that learners attain the capability through the reinforcement of fundamental music knowledge and skills; and 2) learner's development, divided into 2 elements: music theory (beat, rhythm, note symbols, note values and time signature); and music performance (rhythmic dictation, note values, sight-reading and ear Training)

Keywords: Music Study, Music Instruction, Rhythmic Music

บทนำ

จากสภาพปัญหาที่พบเจอในปัจจุบันของผู้เขียนพบว่า นักดนตรี และนักเรียนดนตรีส่วนใหญ่ บกพร่องในเรื่องพื้นฐานทางดนตรีโดยเฉพาะด้านจังหวะ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญทางดนตรีอันจะส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นนักดนตรี และนักเรียนดนตรีที่ดี ที่ได้แก่ การนับจังหวะ การนับห้องดนตรี การจับจังหวะ และการอ่านค่าจังหวะต่างๆ ปัญหาเหล่านี้ยังส่งผลไปถึงการฝึกซ้อม และปฏิบัติดนตรีที่ไม่ถูกต้อง อันจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทักษะต่างๆ ทางดนตรีได้อีกด้วย ซึ่งปัญหาดังกล่าวอาจเป็นผลจากการสอนดนตรีที่มุ่งเน้นไปเพียงแค่การปฏิบัติตามตัวโน้ตเพื่อเล่นให้เป็นเพลงเพียงเท่านั้น จึงทำให้ผู้เรียนขาดความเข้าใจในพื้นฐานและองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาดนตรี อันประกอบไปด้วย จังหวะ ระดับเสียง บันไดเสียง ขั้นคู่เสียง คอร์ด และในความเป็นจริงผู้ที่เรียนดนตรีควรที่จะศึกษาทฤษฎีดนตรี ตลอดจนสามารถอ่าน เขียนและเข้าใจในโน้ตดนตรีได้เป็นอย่างดี อันจะช่วยพัฒนาทักษะทางดนตรีด้านจังหวะของผู้เรียนให้ดีขึ้นได้นั่นเอง (สมนึก อุ้นแก้ว, 2555 : ก)

ในการศึกษาแนวทางการสอนดนตรีด้านจังหวะเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นการศึกษาถึงแนวทางการสอนและองค์ความรู้ทางดนตรีในด้านจังหวะเพื่อนำมาใช้ในการจัดการแก้ไขปัญหาคความบกพร่องของผู้เรียน ซึ่งเป็นปัญหาที่ผู้เขียนพบเจอจากประสบการณ์ตรง จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยและตำราการสอนต่างๆ ล้วนแต่อธิบายไว้ว่า จังหวะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม เพราะถือเป็นพื้นฐานทางดนตรีที่สำคัญ ซึ่งผู้ที่เรียนดนตรีหรือผู้ปฏิบัติดนตรีนั้นหากเกิดมีความบกพร่องทางด้านจังหวะอาจส่งผลกระทบต่อการเล่นโดยรวมตลอดจนการบรรเลงรวมวงอีกด้วย ผลเสียคือทำให้บทเพลงขาดความไพเราะ โดยมีสาเหตุจากการเล่นจังหวะที่ไม่คงที่มีความ ช้า - เร็ว ไม่สม่ำเสมอกลายเป็นจังหวะขัดในที่สุด ผลเสียเหล่านี้เกิดจากบุคคลนั้นขาดการศึกษาในเรื่องจังหวะทางดนตรี โดยองค์ความรู้ทางดนตรีด้านจังหวะนั้นสามารถแบ่งได้ 2 องค์ประกอบดังนี้

- 1) ทฤษฎีดนตรี ซึ่งประกอบไปด้วย ความรู้ทางดนตรี ได้แก่ จังหวะ (Beat) ลักษณะจังหวะ (Rhythm) สัญลักษณ์ทางดนตรี (Note symbols) ค่าตัวโน้ต (Note value) เช่น โน้ตตัวกลม โน้ตตัวขาว โน้ตตัวดำ ตลอดจนตัวหยุด และเครื่องหมายประจำจังหวะ (Time signature) (สมนึก อุ้นแก้ว, 2555 : 1-16)

2) การปฏิบัติดนตรี ซึ่งในการศึกษาจะมุ่งเน้นไปในด้านจังหวะ ประกอบไปด้วย การจัดลักษณะจังหวะ (Rhythmic dictation) การอ่านโน้ตพื้นคว้น (Sight reading) และการฝึกโสตประสาท (Ear training) (นริศราภรณ์ เปาเล้ง, 2560 : 92-95)

ปัญหาจากความบกพร่องทางพื้นฐานด้านจังหวะนั้นอาจส่งผลต่อคุณภาพในการบรรเลง สาเหตุเพราะขาดทักษะในการฟังผู้อื่น และสาเหตุยังเกิดได้จากการฝึกซ้อมดนตรีที่ไม่ได้คุณภาพตั้งแต่ต้น ส่งผลให้กลายเป็นผู้ที่บรรเลงเร่งจังหวะเมื่อต้องบรรเลงรวมวง ดังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหาคือการสอนดนตรีโดยให้ผู้เรียนนั้นได้เข้าใจในทฤษฎีดนตรีด้านจังหวะ และการปฏิบัติดนตรีด้านจังหวะที่ถูกต้อง

วัตถุประสงค์

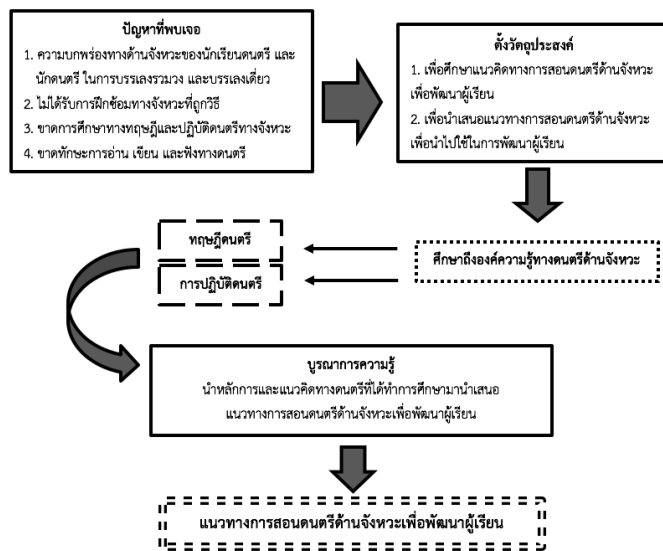
1. เพื่อศึกษาแนวทางการสอนดนตรีด้านจังหวะเพื่อพัฒนาผู้เรียน
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการสอนดนตรีด้านจังหวะเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการศึกษาถึงแนวทางการสอนดนตรีด้านจังหวะเพื่อพัฒนาผู้เรียน ส่งผลให้เกิดประโยชน์ดังนี้

1. เป็นแนวทางในการศึกษาและพัฒนาทางการสอนดนตรีด้านจังหวะ ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดโดยในการศึกษาเนื้อหาเดียวกัน หรือรูปแบบอื่นๆ ในภาคหน้า
2. หน่วยงานทางการศึกษาสามารถนำแนวทางการสอนดนตรีด้านจังหวะไปเป็นใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนภายในหน่วยงาน ตลอดจนสถานศึกษาต่างๆ ได้
3. ครูผู้สอนและผู้เรียนที่ได้นำแนวทางการสอนดนตรีด้านจังหวะไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนจะช่วยพัฒนาความก้าวหน้าให้เกิดขึ้นได้

กรอบแนวคิดในการดำเนินการศึกษา

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาถึงแนวทางการสอนดนตรีด้านจังหวะ ผู้เขียนได้ทำการศึกษาค้นคว้าตำราและเอกสารงานวิจัยทางการสอนดนตรี โดยในการศึกษานั้นสามารถแบ่งเนื้อหาออกได้เป็น 2 ส่วนด้วยกัน ได้แก่ ส่วนที่ 1) ศึกษาถึงทฤษฎีดนตรี หรือความรู้ทางดนตรีที่จำเป็นต้องใช้ในการจัดการเรียนการสอนดนตรีด้านจังหวะเพื่อพัฒนาผู้เรียน และส่วนที่ 2) ศึกษาถึงการปฏิบัติดนตรี หรือทักษะทางดนตรี ซึ่งในการศึกษานั้นจะมุ่งเน้นไปในด้านการพัฒนาจังหวะทางดนตรีเป็นหลัก จากนั้นจึงนำผลการศึกษาที่ได้มาตอบตามวัตถุประสงค์ในข้างต้น

องค์ความรู้ทางดนตรีด้านจังหวะ

ในการศึกษาถึงองค์ความรู้ทางดนตรีด้านจังหวะ ผู้เขียนได้ทำการศึกษาถึงแนวทางการสอนดนตรี โดยมุ่งเน้นไปในเรื่องของการพัฒนาด้านจังหวะทางดนตรี ซึ่งมีองค์ประกอบ 2 เรื่องที่สำคัญดังต่อไปนี้

1.) ทฤษฎีดนตรี ประกอบไปด้วย ความรู้ทางดนตรี ได้แก่ จังหวะ (Beat) ลักษณะจังหวะ (Rhythm) สัญลักษณ์ทางดนตรี (Note symbols) ค่าตัวโน้ต (Note value) เช่น โน้ตตัวกลม โน้ตตัวขาว โน้ตตัวดำ ตลอดจนตัวหยุด และเครื่องหมายประจำจังหวะ เป็นต้น (Time signature) (สมนึก อุ่นแก้ว, 2555 : 1-16)

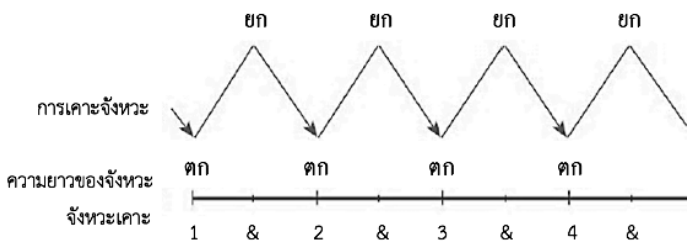
2.) การปฏิบัติดนตรี ซึ่งในการศึกษาจะมุ่งเน้นไปในด้านจังหวะ ประกอบไปด้วย การจดลักษณะจังหวะ (Rhythmic dictation) การอ่านโน้ตทันควัน (Sight reading) การฝึกโสตประสาท (Ear training) (นริศราภรณ์ เปาเล้ง, 2560 : 94)

1. ทฤษฎีดนตรี (Music theory)

การเรียนดนตรีนั้นจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ในเรื่องทฤษฎีดนตรี ควบคู่ไปกับการปฏิบัติดนตรีร่วมด้วยเพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ และเพื่อให้เข้าใจในการเรียนดนตรีได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งทฤษฎีดนตรีด้านจังหวะนั้นถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญ ที่จะนำไปใช้ในการต่อยอดของการเรียนดนตรีทั้งหมด ดังนั้นผู้เรียนจึงจำเป็นที่จะต้องเข้าใจในจังหวะอย่างถ่องแท้ “จังหวะ” หมายถึง ช่วงเวลาที่ดำเนินอยู่ขณะที่ดนตรียังคงบรรเลงดนตรี จะสิ้นสุดลงเมื่อเพลงนั้นๆ ได้จบบทเพลงนั้นๆ ไปแล้ว จังหวะมีหน้าที่คอยควบคุมการเคลื่อนที่ของทำนองและแนวประสานเสียงต่างๆ ให้ความสัมพันธ์กัน การเดินของจังหวะนั้นจะเดินไปอย่างสม่ำเสมอ จังหวะจึงเปรียบเทียบกับชีพจรของดนตรี (สมนึก อุ่นแก้ว, 2555 : 1) จังหวะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเล่นดนตรี และเป็นทักษะขั้นพื้นฐานของผู้เล่นดนตรี จึงสมควรที่จะทำความเข้าใจให้ถูกต้องได้แก่

1.1 จังหวะ (Beat)

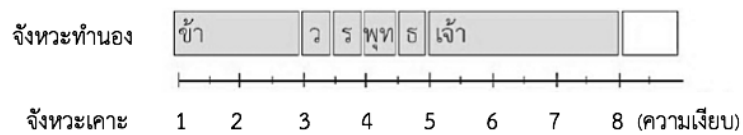
เป็นหน่วยการนับระยะเวลาของดนตรี ปฏิบัติโดยการเคาะจังหวะให้ดำเนินอย่างสม่ำเสมอขณะที่เล่นดนตรี ซึ่งจังหวะ ตก จะเป็น จังหวะหนัก และ ยก จะเป็นจังหวะ เบา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอัตราจังหวะที่กำหนดด้วย (ณัชชา พันธุ์เจริญ, 2564 : 34) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงการเคาะจังหวะ (สมนึก อุ่นแก้ว, 2555 : 1)

1.2 ลักษณะจังหวะ (Rhythm)

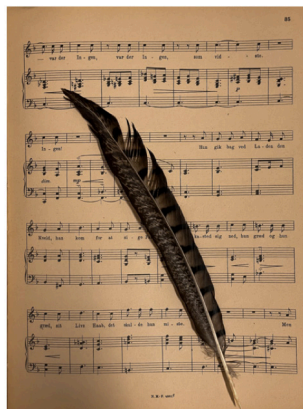
องค์ประกอบของดนตรีเกี่ยวกับช่วงเวลาเสียงดังออกมา มีทั้งเสียงที่สั้นและยาวสลับกันไปหรือบางครั้งอาจมีความเจียบสลับร่วมด้วย มีความแตกต่างกันออกไปแล้วแต่บทเพลงนั้นๆ โดย ความสั้น - ยาว ของจังหวะนั้นใช้จังหวะเคาะเป็นเครื่องวัด ความสั้น - ยาวของเสียงนั้นสามารถเขียนบันทึกได้โดยใช้สัญลักษณ์ที่เรียกว่า ตัวโน้ต และตัวหยุด (สมนึก อุ่นแก้ว, 2555 : 1), (ณัชชา พันธุ์เจริญ, 2564 : 317) ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงความสั้น - ยาวของจังหวะทำนอง (สมนึก อุ่นแก้ว, 2555 : 1)

1.3 สัญลักษณ์ทางดนตรี (Note symbols)

สัญลักษณ์ทางดนตรี หรือ เครื่องหมายทางดนตรี เป็นสิ่งประดิษฐ์อย่างหนึ่งที่สร้างขึ้นในสมัยกรีกโบราณ โดยพีทาโกรัส (Pythagoras) เพื่อใช้ในการจดบันทึกบทเพลงต่างๆ ไม่ให้สูญหายไป และใช้เพื่อนำเสนอหรือเผยแพร่ผลงานเพลงนั้นๆ โดยผู้เรียนดนตรีจะต้องรู้และเข้าใจถึงความหมายของสัญลักษณ์ดนตรีนั้นๆ ก่อน เพราะมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เพื่อใช้ในการ อ่าน เขียน และปฏิบัติดนตรี (สุมนมาลย์ นิมนต์พันธ์ และคณะ, 2556 : 68) ดังภาพที่ 3

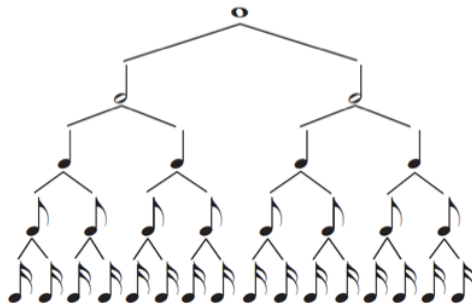
ภาพที่ 3 แสดงสัญลักษณ์ทางดนตรี (Note symbols)
(Black and White Musical Notes, 2022 รูปถ่าย Canva 11 April 2022)

1.4 ค่าตัวโน้ต (Note value)

เป็นสัญลักษณ์ที่เขียนบันทึกโดยมีความหมายบ่งบอกถึง ความสั้น - ยาว ของเสียง เช่น โน้ตตัวกลม ตัวขาว ตัวดำ และ เขบ็ต เป็นต้น และยังมีตัวโน้ต ที่ให้ความหมายถึง ความสั้น - ยาว ของความเงียบอีกด้วย นั่นคือตัวหยุด (Rest) ดังภาพที่ 4,5

ตัวโน้ต	ตัวหยุด	ชื่อไทย	ชื่ออังกฤษ	ชื่ออเมริกัน
		ตัวกลม	Semibreve	Whole
 หรือ 		ตัวขาว	Minim	Half
 หรือ 		ตัวดำ	Crotchet	Quarter
 หรือ 		เขบ็ตหนึ่งชั้น	Quaver	Eighth
 หรือ 		เขบ็ตสองชั้น	Semi Quaver	Sixteenth

ภาพที่ 4 แสดงลักษณะและชื่อของตัวโน้ต และตัวหยุด (สมนึก อุ่นแก้ว, 2555 : 2)

ภาพที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบค่าความยาวของตัวโน้ต (Pilhofer M., Day H., 2012 : 20)

จะเห็นได้ว่า	โน้ตตัวขาว	มีค่าเท่ากับ	$\frac{1}{2}$	ของโน้ตตัวกลม
	โน้ตตัวดำ	มีค่าเท่ากับ	$\frac{1}{4}$	ของโน้ตตัวกลม
	โน้ตเขบ็ตหนึ่งชั้น	มีค่าเท่ากับ	$\frac{1}{8}$	ของโน้ตตัวกลม
	โน้ตเขบ็ตสองชั้น	มีค่าเท่ากับ	$\frac{1}{16}$	ของโน้ตตัวกลม

หรือ $\text{โน้ตตัวกลม} = 2 \times \text{โน้ตตัวขาว} = 4 \times \text{โน้ตตัวดำ} = 8 \times \text{โน้ตเขบ็ตหนึ่งชั้น} = 16 \times \text{โน้ตเขบ็ตสองชั้น}$ ตัวหยุดให้เปรียบเทียบค่าตัวโน้ตเหมือนกัน

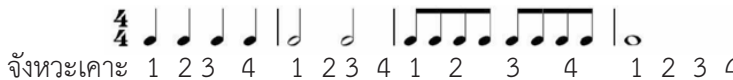
$\frac{2}{2}$ จังหวะสอง - สอง ให้แต่ละห้องมีโน้ต ได้ 2 ตัว ปฏิบัติห้องละ 2 จังหวะ ตัวอย่างดังนี้

$\frac{2}{4}$ จังหวะสอง - สี่ ให้แต่ละห้องมีโน้ต ได้ 2 ตัว ปฏิบัติห้องละ 2 จังหวะ ตัวอย่างดังนี้

$\frac{4}{4}$ จังหวะสี่ - สี่ ให้แต่ละห้องมีโน้ต ได้ 4 ตัว ปฏิบัติห้องละ 4 จังหวะ ตัวอย่างดังนี้

เครื่องหมายประจำจังหวะ **$\frac{4}{4}$** เป็นเครื่องหมายประจำจังหวะที่นิยมใช้มากที่สุด พบเจอได้ในเพลงโดยทั่วไปอาจใช้เครื่องหมาย **C** เขียนแทนได้ ย่อมาจากคำว่า Common time แล้วถ้าขีด **C** ใช้แทนเครื่องหมายประจำจังหวะ **$\frac{2}{2}$**

2. การปฏิบัติทางดนตรี

ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นไปในการปฏิบัติทางดนตรีด้านจังหวะ อันประกอบไปด้วย 1) การจดลักษณะจังหวะ (Rhythmic dictation) 2) การอ่านโน้ตทันควัน (Sight reading) 3) การฝึกโสตประสาท (Ear training)

Todd Philip Howell (2016 : 43 - 44) ได้อธิบายว่า ริทมิกดิกเทชั่น (Rhythmic dictation) หรือ การจดลักษณะจังหวะ เป็นทักษะทางดนตรีที่นักดนตรี นักเรียนดนตรี หรือแม้แต่ผู้ที่สนใจดนตรีจำเป็นต้องมีและต้องฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ ซึ่งเป็นทักษะที่จะช่วยพัฒนาการเล่นดนตรีให้เป็นไปได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วอันเป็นพื้นฐานที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งตลอดในชั้นเรียนทุกระดับชั้นในประเทศไทย ควรมีการสนับสนุนทักษะด้านนี้

ทั้งยังช่วยพัฒนาทักษะการอ่านโน้ตทันควัน (Sight reading) เมื่อเจอสถานการณ์ที่ต้องอ่านลักษณะจังหวะ (Rhythm) ก็จะสามารถอ่านและเล่นได้เป็นอย่างดี

2.1 การจดลักษณะจังหวะ (Rhythmic dictation)

ในการจดบันทึกค่าความยาวเสียงของตัวโน้ต เป็นวิธีการปฏิบัติรูปแบบหนึ่งทางดนตรี โดยใช้วิธีการฟัง และจดบันทึกตาม (ณัชชา พันธุ์เจริญ, 2564 : 318) ซึ่งผู้เรียนควรรู้ถึงการปฏิบัติด้านจังหวะด้วยการเน้นจังหวะหนัก - เบา ก่อนเพื่อให้่ายและเข้าใจจุดประสงค์ของการแบ่งห้องดนตรีให้มากยิ่งขึ้นนั่นเอง โดยการเคาะจังหวะนั้นต้องปฏิบัติด้วยการเน้นความหนัก - เบา สลับกันไปเป็นกลุ่มๆ (สมนึก อุ่นแก้ว, 2555 : 5) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กลุ่มละ 2 จังหวะ

	หนัก	เบา	หนัก	เบา	หนัก	เบา	หนัก	เบา
จังหวะเคาะ	1	2	1	2	1	2	1	2

กลุ่มละ 3 จังหวะ

	หนัก	เบา	เบา	หนัก	เบา	เบา	หนัก	เบา	เบา
จังหวะเคาะ	1	2	3	1	2	3	1	2	3

กลุ่มละ 4 จังหวะ (จังหวะที่ 3 เบากว่าจังหวะหนักที่ 1)

	หนัก	เบา	กลาง	เบา	หนัก	เบา	กลาง	เบา
จังหวะเคาะ	1	2	3	4	1	2	3	4

ในการจดบันทึกโน้ตเพลงนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดกลุ่มตัวโน้ต ตามการเน้นจังหวะ หนัก - เบา ของจังหวะเคาะ โดยใช้เส้นตรงตั้งฉากทั้งนี้เพื่อให้่ายต่อการอ่านและเขียนนั่นเอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

(| |) เรียกว่า “เส้นกันห้อง” (Bar Line) หน้าที่ใช้สำหรับแบ่งห้องดนตรีจากกลุ่มตัวโน้ต

|| เรียกว่า “เส้นกันห้องคู่” (Double bar) หน้าที่ใช้กันเมื่อจบท่อนเพลง

|| เรียกว่า “เส้นจบ” (Final Line) หน้าที่ใช้เมื่อจบบทเพลง

เส้นกันห้องเหล่านี้เราสามารถนำมาใช้ได้ ตัวอย่างดังนี้

เส้นกันห้อง เส้นกันห้องคู่ เส้นกันห้อง เส้นกันห้องคู่

กลุ่มละ 2 จังหวะ หนัก เบา หนัก เบา หนัก เบา หนัก เบา

จังหวะเคาะ 1 2 1 2 1 2 1 2

เมื่อใช้เส้นกันห้องแล้วจะเกิดเป็นช่องว่างขึ้นมาเรียกว่า “ห้องเพลง” (Measure) หรือ Bar line ตัวอย่างดังนี้

ห้องที่ 1 ห้องที่ 2 ห้องที่ 3 ห้องที่ 4

จังหวะเคาะ 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4

ห้องละ 4 จังหวะ

เมื่อแบ่งเป็นห้องเพลงแล้ว จังหวะแรกของเพลงนั้นจะเป็นจังหวะหนักเสมอ

2.1.1 วิธีการจดบันทึกลักษณะจังหวะ

ตัวอย่างดังนี้

การบันทึกโน้ตตัวกลม

$\frac{4}{4}$ ๐ | — ||

ความยาวเสียง 1 2 3 4 (1) (2) (3) (4)

เครื่องหมายประจำจังหวะ $\frac{4}{4}$ กำหนดให้แต่ละห้องมีโน้ต ๐ ได้ 1 ตัว

ผู้ฟังจะได้ยินเสียงในห้องที่ 1 ตรงจังหวะที่ 1 ที่มีเสียงลากยาวออกไปจนครบ 4 จังหวะ และในห้องที่ 2 ตัวหยุด — มีความยาวจังหวะเท่ากับโน้ต ๐ แต่ไม่มีเสียง

การบันทึกโน้ตตัวขาว

$\frac{4}{4}$ ๑ ๑ | ๑ — ||

ความยาวเสียง 1 2 3 4 1 2 (3) (4)

เครื่องหมายประจำจังหวะ $\frac{4}{4}$ กำหนดให้แต่ละห้องมีโน้ต ๑ ได้ 2 ตัว

ผู้ฟังจะได้ยินเสียงในห้องที่ 1 ตรงจังหวะที่ 1 กับ 3 แต่ละครั้งเสียงจะลากยาวเท่ากับ 2 จังหวะ ในห้องที่ 2 จะได้ยินเสียงตรงจังหวะที่ 1 ลากยาวเท่ากับ 2 จังหวะ ตัวหยุด — มีความยาวจังหวะเท่ากับโน้ต ๑ แต่ไม่มีเสียง

การบันทึกลงโน้ตตัวดำ

ความยาวเสียง 1 2 3 4 1 (2) (3) 4

เครื่องหมายประจำจังหวะ $\frac{4}{4}$ กำหนดให้แต่ละห้องมีโน้ต $\frac{1}{4}$ ได้ 4 ตัว ผู้ฟังจะได้ยินเสียงในห้องที่ 1 ตรงจังหวะที่ 1, 2, 3, 4 แต่ละครั้งเสียงจะยาวเท่ากับ 1 จังหวะ ในห้องที่ 2 จะได้ยินเสียงในตรง จังหวะที่ 1 และ 4 ที่ลากยาวเท่ากับ 1 จังหวะ โดยในจังหวะที่ 2 กับ 3 จะไม่มีเสียง ตัวหยุด $\frac{1}{2}$ มีความยาวจังหวะเท่ากับโน้ต $\frac{1}{4}$ แต่ไม่มีเสียงการบันทึกลงโน้ตตัวขาว

การบันทึกลงโน้ตเข้บัตหนึ่งชั้น

ความยาวเสียง 1 & 2 & 3 & 4 & 1 (2) & (3) & 4

เครื่องหมายประจำจังหวะ $\frac{4}{4}$ กำหนดให้แต่ละห้องมีโน้ต $\frac{1}{4}$ ได้ 8 ตัว ผู้ฟังจะได้ยินเสียงในห้องที่ 1 ดัง 8 ครั้งใน 4 จังหวะ หรือ 2 ครั้งต่อ 1 จังหวะ ตัวหยุด $\frac{1}{2}$ มีความยาวจังหวะเท่ากับโน้ต $\frac{1}{4}$ แต่ไม่มีเสียง

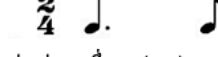
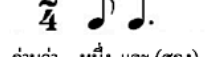
ส่วนใหญ่แล้วเครื่องหมายประจำจังหวะ $\frac{4}{4}$ จะเป็นเครื่องหมายประจำจังหวะพื้นฐานที่นิยมใช้ในบทเพลงโดยทั่วๆ ไป เหมาะสำหรับผู้เริ่มฝึกหัดดนตรี ส่วนอัตราจังหวะอื่นๆ เช่น $\frac{2}{4}$ และ $\frac{3}{4}$ มีหลักการจดบันทึกลักษณะเหมือนกัน แตกต่างกันที่จำนวนของจังหวะในแต่ละห้องเท่านั้น (ฉวีชา พันธุ์เจริญ, 2563 : 39-40)

2.2 การอ่านโน้ตทันควัน (Sight reading)

ไซท์รีดดิ้ง (Sight reading) หรือ การอ่านโน้ตทันควัน เป็นทักษะที่สำคัญอย่างมากสำหรับนักเรียนดนตรี นักดนตรีหรือแม้แต่ผู้ที่เล่นดนตรี ซึ่งทักษะดังกล่าวต้องเกิดจากการศึกษาถึงทฤษฎีก่อนเพื่อให้เข้าใจในการดูสัญลักษณ์และตัวโน้ตต่างๆ จึงจะสามารถอ่านและปฏิบัติ ไซท์รีดดิ้ง (Sight reading) ได้ โดยแนวทางการปฏิบัติมีดังนี้

ให้อ่านออกเสียงเป็นตัวเลขตามจังหวะโน้ต โดยใช้การเคาะที่สม่ำเสมอไปพร้อมกันด้วย ส่วนจังหวะในวงเล็บไม่ต้องอ่าน

รูปแบบของโน้ตเข้บัตหนึ่งชั้น และวิธีอ่านจังหวะโน้ต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1		อ่านว่า	หนึ่ง	สอง	และ	จาก		1 & 2 &	
รูปแบบที่ 2		อ่านว่า	หนึ่ง	และ	สอง	และ	จาก		1 2 &
รูปแบบที่ 3		อ่านว่า	หนึ่ง	และ	(สอง)	และ	จาก		1 & (2) &
รูปแบบที่ 4		อ่านว่า	หนึ่ง	และ	สอง	จาก		1 & 2	
รูปแบบที่ 5		อ่านว่า	หนึ่ง	(สอง)	และ	จาก		1 (2) &	
รูปแบบที่ 6		อ่านว่า	หนึ่ง	และ	(สอง)	จาก		1 & (2)	

การอ่านลักษณะจังหวะเป็นการเตรียมความพร้อมให้สามารถแบ่งอัตราส่วนจังหวะ ของโน้ตได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ สำหรับนำไปใช้ในการปฏิบัติเครื่องดนตรีตามโน้ตเพราะจังหวะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของดนตรี ที่ผู้เล่นต้องฝึกจนเกิดความชำนาญ และมีทักษะในด้านจังหวะที่ถูกต้อง หากกล่าวโดยสรุป จังหวะเป็นองค์ประกอบดนตรีในแนวนอน ซึ่งเป็นคุณสมบัติข้อแรกของผู้เรียนดนตรีที่จะต้องทำความเข้าใจจนสามารถปฏิบัติจังหวะตามโน้ตได้ ตัวโน้ตและตัวหยุดเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้จดบันทึกความ สั้น – ยาว ของลักษณะจังหวะ และทำนองเพลง โดยใช้จังหวะเคาะเป็นเครื่องวัดอัตราจังหวะความ สั้น – ยาว เมื่อเข้าใจเรื่องจังหวะจะสามารถช่วยทำให้เรียนรู้ดนตรีได้ดีขึ้น (สมนึก อุณแก้ว, 2555 : 15-16)

2.3 การฝึกโสตประสาท (Ear training)

เอียร์เทรนนิ่ง (Ear training) หรือ การฝึกโสตประสาท ทักษะนี้ครอบคลุมทางดนตรี ดังต่อไปนี้ 1) จังหวะ 2) ระดับเสียงและทำนอง 3) ขึ้นคู่เสียงและกลุ่มโน้ตประสาน 4) ดนตรีหลากหลาย และ 5) การฟังดนตรีด้วยความรู้สึก และความเข้าใจ โดยการศึกษาครั้งนี้จะมุ่งเน้นไปในการฝึกฝนการฟังลักษณะจังหวะ (Rhythm) ในการฝึกซ้อมนั้นจะประกอบไปด้วย การฟัง การร้อง การจดจำการอ่าน การเชื่อมโยง และการจดบันทึก (พิมตะวัน ลาภณิชย์ และคณะ, 2563 : 41-42) โดยจะต้องอาศัยการฝึกซ้อมร่วมกับเครื่องจับจังหวะ (Metronome) ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่จะช่วยฝึกและควบคุมจังหวะการเล่นให้คงที่ ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 ภาพของเมโทรโนม (Metronome)
(Retro Metronome, รูปถ่าย Canva 11 April 2022)

การฝึกซ้อมดนตรีที่ดีนั้นก็ควรฝึกซ้อมกับเครื่องจับจังหวะเช่นกัน โดยในการฝึกฟังควรเริ่มกำหนดความเร็ว ในจังหวะที่ช้าๆ ก่อนที่ 60 ครั้ง ต่อนาที (B.P.M.) เมื่อเกิดความชำนาญแล้วจึงค่อยๆ เพิ่มความเร็วขึ้นตามลำดับ ในแต่ละบทเพลง หรือแบบฝึกหัดนั้นๆ (ตะวัน รักแผน, 2560 : 16), (กัญญารัตน์ อุไพบูรณ์, 2560 754-762) ซึ่งผลเสียจากการฝึกซ้อมในจังหวะที่เร็วโดยมองข้ามการฝึกในจังหวะที่ช้าๆ ส่งผลให้การฟังและการเล่นนั้นขาดซึ่งรายละเอียดที่สมบูรณ์ (ณัฐศรัณย์ ทฤษฎีคุณ, นิพัทธ์ กาญจนะหุต, พงษ์พิทยา สัพโส, 2561 : 252)

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

ในการสรุปและอภิปรายผล สามารถตอบตามวัตถุประสงค์ได้ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาถึงหลักการและแนวคิดทางการสอนดนตรีด้านจังหวะ

พบว่าในการสอนดนตรีในเรื่องจังหวะนั้น ต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถในด้านความรู้ และทักษะ กล่าวคือ ความรู้ทางดนตรี คือ ทฤษฎีดนตรีอันเป็นพื้นฐานเพื่อที่จะต่อยอดให้ผู้เรียนได้ก้าวไปในอีกขั้นของการศึกษา ในเรื่องการปฏิบัติดนตรีด้านจังหวะ หรือทักษะทางดนตรีนั่นเอง ซึ่งถ้าขาดการเรียนรู้ในเรื่องทฤษฎีดนตรีอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญแล้วนั้น จะทำให้การสอนในลำดับต่อไปไม่มีประสิทธิภาพ และยากต่อการสอนในเนื้อหาที่ยากขึ้นไปนั่นเอง

2. เพื่อนำเสนอแนวทางการสอนดนตรีด้านจังหวะเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน

จากการศึกษาหลักการและแนวคิดทางการสอนดนตรีด้านจังหวะ เพื่อพัฒนาผู้เรียน สามารถสรุปได้ว่า ในการศึกษาถึงองค์ความรู้ทางดนตรีด้านจังหวะสามารถแบ่งองค์ประกอบได้ออกเป็น 2 เรื่องที่สำคัญๆ ด้วยกัน ดังนี้

เรื่องที่ 1 การศึกษาทฤษฎีดนตรีด้านจังหวะ อันประกอบไปด้วย ความรู้ทางดนตรี ได้แก่ จังหวะ (Beat) ลักษณะจังหวะ (Rhythm) สัญลักษณ์ทางดนตรี (Note symbols) และค่าตัวโน้ต (Note value) เช่น โน้ตตัวกลม โน้ตตัวขาว โน้ตตัวดำ ตลอดจนตัวหยุด และเครื่องหมายประจำจังหวะ (Time signature) ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ในการสอนทฤษฎีมีการสอนที่เป็นลำดับตามขั้นตอน ซึ่งผู้เรียนจะได้เรียนรู้จากสิ่งที่ยากก่อนไปสู่สิ่งยาก ตั้งแต่การเรียนรู้การเคาะจังหวะ ตก - ยก ความ สั้น - ยาว ของเสียง การฝึกเขียนสัญลักษณ์ทางดนตรี เรียนรู้และจดจำถึงตัวโน้ตดนตรี และวิธีการดูเครื่องหมายประจำจังหวะที่เป็นเศษส่วน ล้วนแล้วแต่เป็นพื้นฐานต่อการนำไปใช้ในการฝึกการเขียนและการอ่านสำหรับภาคปฏิบัติดนตรีด้านจังหวะต่อไป

เรื่องที่ 2 การศึกษาการปฏิบัติดนตรีด้านจังหวะ อันประกอบไปด้วย การจดลักษณะจังหวะ (Rhythmic dictation) การอ่านโน้ตทันควัน (Sight reading) และ การฝึกโสตประสาท (Ear raining) โดยในการฝึกซ้อมนั้นต้อง

อาศัยการฟัง การร้อง การจดจำ การอ่าน การเชื่อมโยง และการจดบันทึกในการเรียนนั้นผู้เรียนจำเป็นต้องเรียนรู้ถึง การเคาะจังหวะโดยเน้นความหนัก - เบารวมทั้งการจับกลุ่มตัวโน้ตเพื่อเขียนห้องดนตรี การอ่านค่าจังหวะของตัวโน้ตและแนวทางการฝึกโสตประสาทในการฟังลักษณะจังหวะ และการฝึกซ้อมกับเครื่องจับจังหวะ (Metronome) เพื่อให้จังหวะนั้นมีความคงที่สม่ำเสมอตนเอง

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาผู้เรียนเพื่อให้มีความสามารถทางดนตรีด้านจังหวะนั้น ผู้เรียนจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในทฤษฎี และองค์ประกอบของดนตรีซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถต่อยอดนำไปใช้ในทักษะการปฏิบัติทางดนตรี อันได้แก่ การฟัง การอ่าน การเขียน การเล่น และการสร้างสรรค์ ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้ง และเห็นคุณค่าของดนตรี หรือ ภูมิรู้ทางดนตรี (Musicianship) (นิอร เตรตันชัย, 2562 : 319-320)

ข้อเสนอแนะ

แนวทางในการสอนดนตรีด้านจังหวะเพื่อพัฒนาผู้เรียนนั้น สิ่งสำคัญที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนได้คือ ความรู้ทางดนตรีด้านจังหวะและทักษะทางดนตรีด้านจังหวะ สองสิ่งนี้จำเป็นที่จะต้องเรียนควบคู่และให้ความสำคัญที่เท่าๆ กัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสิทธิผลสูงสุดในการเรียนดนตรี จนเข้าใจ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กัญญารัตน์ อุโพบูรณ์. (2560). ทรมเป็ต การแสดงดนตรี การฝึกซ้อม [ฉบับออนไลน์]. การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี - ราชมงคลครั้งที่ 9 "ราชมงคลสร้างสรรค์นวัตกรรมที่ยั่งยืนสู่ประเทศไทย 4.0", 754-762.
- ณัชชา พันธุ์เจริญ. (2564). *พจนานุกรมศัพท์ดุริยางคศิลป์* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร : ธนาเพลส.
- ณัชชา พันธุ์เจริญ. (2563). *ทักษะทฤษฎีดนตรี* (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพมหานคร : ธนาเพลส.

- ณัฐศรีณย์ ทฤษฎีคุณ, นิพัทธ์ กาญจนะหุต, พงษ์พิทยา สัพโส. (2561). กระบวนการฝึกซ้อมการบรรเลง สำหรับ วงดุริยางค์เครื่องลมระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย. *วารสารครุพิบูล* 6(2), 247-261.
- ตะวัน รักแผน. (2560). แนวทางการฝึกซ้อมเพลง Etude NO.1 ของ H.Villa Lobos Practice Guidelines Etude NO.1 By H.Villa Lobos. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 21(2), 14-23.
- นริศราภรณ์ เปาเล้ง. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสอบวัดระดับทางดนตรี. *วารสารครุศาสตร์*, 45(1): 88-100.
- นือร เตรัตนชัย, (2562). การศึกษาการสอนโสตทักษะตามแนวสุตา พนมยงค์. *วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ*, 26(1), 315-345.
- พิมพ์ตะวัน ลาภวนิชย์ และคณะ. (2563). การศึกษาการจัดการเรียนการสอนโสตทักษะในระดับอุดมศึกษา กรณีศึกษา หลักสูตรดุริยางคศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยดุริยางคศิลป์มหาวิทยาลัยมหิดล. *วารสารสหศาสตร์*, 20(1), 39-52.
- สมนึก อุ่นแก้ว. (2555). *ทฤษฎีดนตรีแนวปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: มิวสิคโก
- สุนนมาลย์ นิมนต์พันธ์ และคณะ. (2556). *ดนตรี - นาฏศิลป์ ม.1* (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพมหานคร : ไทยร่มเกล้า.
- Black and White Musical Notes. (2022). <https://www.canva.com/photos/MAE3FydCSkc-black-and-white-musical-notes/>
- Howell Todd Philip. (2016). *The Effects of Two Approaches to Rhythm Study on the Sight-Reading Proficiency of Secondary Wind Instrumentalists*. Ph.D. Dissertation, Auburn University. Alabama.
- Michael Pilhofer, & Holly Day. (2012). *Music In Theory for drummers* (2nd edition) : United State of America.
- Retro Metronome. (2022). <https://www.canva.com/photos/MADCMXRSdJw-retro-metronome>